

SWEDISH
ENVIRONMENTAL
PROTECTION
AGENCY

Bilaga

David Bruun
Tel: +46106981742
david.bruun
@naturvardsverket.se

Ärendenummer
NV-00647-24

Att bruka klövvilt som resurs-konkretisering

Sammanfattning

Naturvårdsverket anser att:

- Ett av viltförvaltningens syften är att långsiktigt nyttja den naturresurs som viltet utgör samtidigt som hänsyn tas till enskilda och allmänna intressen och att arterna bevaras långsiktigt.
- Det bör finnas möjlighet att jaga älg i alla delar av Sverige där arten naturligt förekommer. Länsstyrelsernas viltförvaltningsdelegationer beslutar om övergripande riktlinjer för möjlighet till älgjakt.
- Övriga inhemska klövviltsarter som genom naturlig utbredning tillhörde landets viltbestånd vid utgången av år 1987¹, d.v.s. kronhjort, dovhjort, rådjur samt vildsvin², bör bevaras i de delar av Sverige de själva sprider sig till och kan överleva utan att vara beroende av särskilda stödåtgärder.

Bakgrund

Riksdagen beslutade 2013 att senast 2018 skulle betydelsen av biologisk mångfald och värdet av ekosystemtjänster vara allmänt känd och integreras i ekonomiska ställningstaganden, politiska avväganden och beslut i samhället där så är relevant och skäligt³

Naturvårdsverket har utifrån sin instruktion följande uppdrag inom området vilt.⁴ Naturvårdsverket ska inom sitt ansvarsområde särskilt:

- ansvara för frågor om jakt och vilt enligt jaktlagstiftningen,

¹ 25 § jaktförordningen (1987:905).

² Betänkande 1986/87: JoU 15

³ Prop. 2013/14:141 En svensk strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster.

⁴ 3 § 16–17 förordningen (2012:989) med instruktion för Naturvårdsverket.

- medverka till att främja brukandet av vilt som resurs.

I Strategi för svensk viltförvaltning 2022–2029 utgår Naturvårdsverket från tre övergripande perspektiv:

- Bevarande av viltarterna
- Brukande av vilt som resurs och
- Begränsning av skador och olägenheter av vilt

Ett av fokusområdena innefattar särskilt hur arbetet med att främja brukandet av vilt som resurs kan utvecklas.⁵

Vidare har Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen i ett gemensamt regeringsuppdrag avseende Skog och klövvilt föreslagit att Naturvårdsverket ska konkretisera sitt uppdrag ”medverka till att främja brukandet av vilt som resurs.”⁶

Detta dokument är avgränsat till *brukandet* av vilt som resurs och *bevarande* av viltarterna, med särskild konkretisering avseende klövvilt. Syftet är att stödja viltförvaltningens aktörer med information om hur Naturvårdsverket ser på klövviltet som resurs.

När det gäller älg finns även det nationella målet att dagens älgförvaltning syftar till att uppnå en livskraftig älgstam av hög kvalitet i balans med betesresurserna.

Vad är ekosystemtjänster?

Ekosystemtjänster är ett sätt att beskriva ekosystemens funktion och nytta för människan. Begreppet synliggör vårt beroende av fungerande ekosystem och kan användas som ett pedagogiskt verktyg i hållbarhetsarbetet.

Det finns flera definitioner av begreppet ekosystemtjänster. Den definition av ekosystemtjänster som Naturvårdsverket använder sig av lyder ”*Ekosystemtjänster är alla produkter och tjänster som ekosystemen ger människan och som bidrar till vår välfärd och livskvalitet*”.⁷

Ekosystemtjänster kan upplevas som positiva, negativa eller neutrala beroende på kulturellt, socioekonomiskt, tids- och rumsmässigt sammanhang.

Ekosystemtjänster kan därmed upplevas olika som en konsekvens av att vi människor värderar dem olika. I arbete med att främja ekosystemtjänster bör man därför reflektera över vem som drar nytta av tjänsterna och ur vilket perspektiv.

Brukandet av vilt som resurs har tydliga kopplingar till viltets ekosystemtjänster. I Naturvårdsverkets rapport *Viltets ekosystemtjänster*⁸ listas ett antal ekosystemtjänster som klövvilt genererar. Bland dessa återfinns jaktupplevelser, produktion av kött, troféer, skinn, päls samt naturupplevelser och det upplevda egenvärden av bevarandet i sig. Dessa ekosystemtjänster skulle kunna betraktas som utfallet av det som ibland benämns som viltbruk.

⁵ Strategi för svensk viltförvaltning 2022–2029.

⁶ Kap. 9.7 Skog och klövvilt, NV-06096-22 och SKS 2022/3253.

⁷ Vad är ekosystemtjänster? (naturvardsverket.se)

⁸ Naturvårdsverkets Rapport 6889.

Samtliga klövviltsarter genererar kött från frilevande djur uppvuxna i sin naturliga miljö, med en ekologisk roll och där köttet ofta kan sägas vara närproducerat. I tillägg används inga kemiska tillsatser alternativt bekämpningsmedel eller antibiotika för att framställa viltkött. Vilt som inte utfodras bidrar heller inte till miljöpåverkan från foderproduktion. Svenskt viltkött har ökat i popularitet även hos den icke-jagande befolkningen. Kanske på grund av de faktorer som nämns här.

Upplevelsevärden kopplade till vilt har också tydliggjorts på senare tid exempelvis genom det stora intresse som funnits kring Sveriges Televisions produktion ”Den stora älgvandringen”. Detta är ett exempel på allmänhetens intresse av att se och uppleva älgen.

Hur olika personer värderar viltet varierar. Om man exempelvis endast fokuserar på intressegruppen jägare (ekosystemtjänsten jakt) värdesätter den ofta många viltkontakter/skottillfällen per jakttillfälle. Samtidigt prioriterar en grupp jägare möjligheten att fälla handjur med stora hornkronor eller betar och ytterligare en annan grupp värdesätter stora djur med högt köttvärde.

För att på bästa sätt tillgodose olika intressegrupper med olika önskemål behöver förvaltningen utföras i samverkan mellan de olika grupperna. Förvaltningen måste även söka kompromisser för att försöka gå olika viljor till mötes. Då gemensamma mål satts upp kan lämpliga åtgärder utföras för att åstadkomma klövviltsstammar som genererar vad som är överenskommet.

Det är inte enkelt att kartlägga vad de olika konsumenterna av viltets ekosystemtjänster önskar av en viltstam (jägare, viltskådare etc.). De populationsstorlekar och strukturer (ålders- och könsfördelning) viltstammarna ska uppnå måste därför styras utifrån demokratiska processer såväl inom som mellan enskilda intressegrupper. En enskild viltarts populationsstorlek måste även fastställas i relation till andra lokalt förekommande arter och önskade populationsstorlekar och struktur hos dessa.

De naturligt förekommande klövviltsarterna i Sverige är en del av Sveriges fauna

I Sverige finns sex frilevande klövviltsarter: älg, kronhjort, dovhjort, rådjur, vildsvin och mufflon. Av dessa räknas de fem första⁹ som delar av vår svenska fauna medan mufflon betraktas som främmande/”icke önskvärd”. Mufflon är således en art som saknar bevarandevärde i Sverige. Utöver dessa sex klövviltsarter finns den frilevande renen, men den räknas till tamdjuren i Sverige.

De fyra hjortdjursarterna samt vildsvinet utgör därmed en del av vår fauna och ska som sådana bevaras och förvaltas med hänsyn till allmänna och enskilda intressen.¹⁰ Därutöver ska de kunna tillvaratas som resurser att bruka i bred

⁹ 25 § jaktförordningen.

¹⁰ 4 § jaktlagen (1987:259).

bemärkelse¹¹. Det innebär också att lokal eller regional utrotning av en klövviltsart p.g.a. exempelvis viltskador inte ligger i linje med jaktlagens syfte.

När det gäller utbredning och geografisk täckning är det bara älg och rådjur som förekommer inom hela sina potentiella utbredningsområden. Kronhjort, dovhjort och vildsvin har ekologiska förutsättningar att fortsätta sprida sig till nya områden i Sverige.

I takt med pågående klimatförändringar kan utbredningsområdena ändras framöver. Tänkbara effekter av detta är exempelvis att älgens utbredningsområde skulle kunna minska medan de andra arternas utbredningsområden istället kan öka¹².

I viltförvaltningen ingår att så långt möjligt anpassa viltstammarna efter allmänna och enskilda intressen, inbegripet hänsyn till de skador som kan uppstå av vilt och viltbruk. En kompromiss behöver alltså alltid sökas, vilket innebär att en balans ska eftersträvas mellan de positiva ekosystemtjänster viltet medför och de olägenheter viltet kan orsaka.

Samverkan kring brukandet av vilt som resurs

Begreppet *viltbruk* är relativt nytt och kan jämföras med uttrycken *skogsbruk* eller *jordbruk*. I de senare exemplen brukas marken i syfte att ge avkastning i form av skogsråvaror, spannmål och foder. Inom viltbruket avses olika former av tillvaratagande av viltresursen i bred bemärkelse – genom exempelvis jakt, förädling av kött och andra animaliska produkter, upplevelser kopplat till förekomst av vilt, rekreation eller viltarternas värde som kulturella symboler.

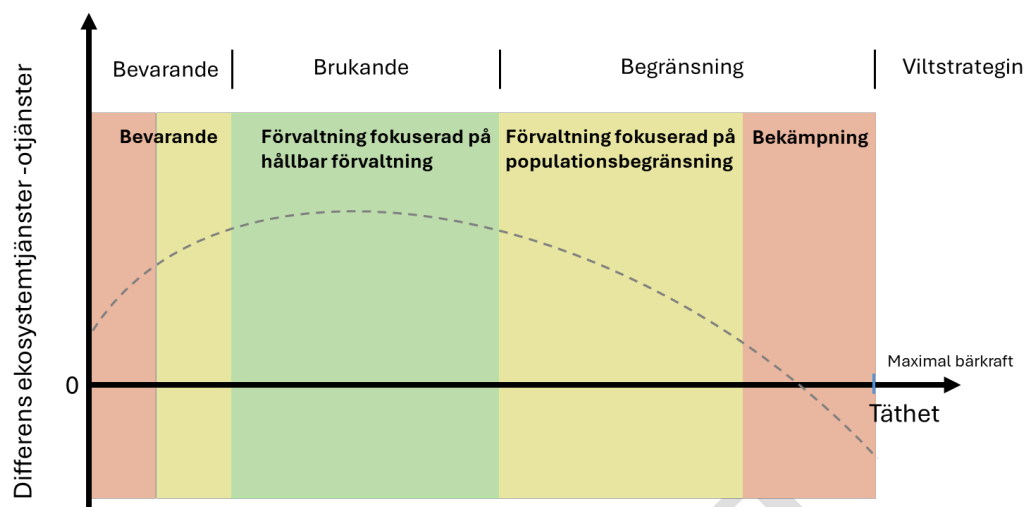
Till skillnad mot jord- och skogsbruk, där brukaren äger det som växer på marken som brukas, så äger ingen viltet. Viltet nyttjas som en gemensam resurs som rör sig över många fastigheter. Viltet brukas normalt över en totalt sett större yta jämfört med exempelvis jord- och skogsbruk. Först när viltet fällt tillfaller det jakträttshavaren där det har fallit. För många viltarter krävs därför en gemensam förvaltning över stora ytor där många markägare och jakträttshavare samverkar för att viltresursen ska kunna brukas långsiktigt och inte överutnyttjas.

Förvaltningen av klövvilt

Biotopernas s.k. *ekologiska bärformåga* möjliggör att viltstammar på de flesta håll skulle kunna vara betydligt tätare än vad de är idag. Skulle klövviltet inte förvaltas genom jakt skulle det medföra att populationerna riskerar hamna på så pass höga nivåer att de inte är förenliga med andra samhällsliga intressen som exempelvis en minskning av antalet viltolyckor och tolerabla skador inom jord- och skogsbruk (figur 1.)

¹¹ Strategi för svensk viltförvaltning 2022-2029.

¹² Klimatförändringar ett hot mot älg, SLU Publicerad: 17 april 2020.

Figur 1. Bilden beskriver hur ekosystemtjänster och otjänster varierar med klövviltsstammarnas täthet och att det finns ett optimalt spann som eftersträvas inom förvaltningen.

En av viltförvaltningens uppgifter är att verka för att brukandet av klövvilt är långsiktigt hållbart med en god nettoavkastning avseende ekosystemtjänster (det gröna fältet i figur 1). I viltförvaltning ingår även att vidta relevanta åtgärder för att bevara eller begränsa populationerna i de fall sådana behov uppstår (de gula och röda fälten i figur 1).

Klövviltsförvaltningen bygger till stor del på frivillighet

Den praktiska viltförvaltningen genomförs av jägarna vilka samtidigt har eget intresse av utfallet. Jakt är såväl ett fritidsintresse som en del av viltbruket, och förutsättningen för att bibehålla en kompetent och tillräckligt stor jägarkår bygger på att det långsiktigt finns vilt i tillräcklig mängd. Rekrytering av nya jägare över hela landet är en viktig fråga inför framtiden om klövviltsstammarna ska kunna bevaras, brukas och begränsas.

Det talas ibland om ”meningsfull jakt” inom jägarkåren vilket förutsätter en viss nivå av årlig avkastning av stammen, vilket i sin tur beror på tätheten av vilt. Således, kan intresset av att jaga delvis antas bero på den årliga avkastningen för den enskilde jägaren och intresset kan antas avta om avkastningen sjunker. Var nivån för meningsfull jakt ligger för en enskild art varierar beroende på vem som tillfrågas.

Faktorer som påverkar hur en enskild jägare uppfattar vad som är meningsfull jakt innefattar exempelvis jägarens ålder, erfarenhet av viltstammarnas historiska fluktuationer, var i landet man befinner sig men även av tillgången till annat jaktbart vilt. Därmed kommer storleken hos viltpopulationer för då jakt kan anses vara meningsfull endast kunna tas fram genom demokratiska samverkansprocesser och utifrån lokala förutsättningar.

Ansvar för klövviltsförvaltningen är delegerat

Ansvar för viltförvaltning klargörs huvudsakligen i jaktlagstiftningen. Utgångspunkten är att allt vilt är fredat och endast får jagas om jaktlagen eller de föreskrifter och beslut som har meddelats med stöd av den lagen tillåter det.¹³

På regional nivå ska viltförvaltningsdelegationen i respektive län besluta om övergripande riktlinjer för viltförvaltningen inom länet samt skötsel av älgstammen och i förekommande fall för skötsel av hjort- och vildsvinsstammarna.¹⁴ Ansvar för att anpassa viltstammarna efter allmänna och enskilda intressen åligger markägare och jakträttshavare.¹⁵

Förenklat kan sägas att folket genom riksdag och regering har delegerat ansvaret att finna en balans mellan de intressen som berörs av viltet till jägare och markägare. Vad gäller älg och kronhjort har dock staten behållit viss rådgivning och därmed är det inte enbart upp till jakträttshavare och markägare att lokalt att reglera stammarna av dessa arter. Myndighetens ökade inflytande över dessa arter syftar dock huvudsakligen till att uppnå ett gott samarbete mellan markägare och jägare över större ytor vilket också är nödvändigt för förvaltningen av dessa arter.

När viltförvaltningen och jakten sker på enskilda marker genom allmän jakt utan samverkan mellan olika jakträttshavare och markägare vilar ett tyngre ansvar på enskilda jakträttshavare och markägare för att ett brukande av viltet ska vara uthålligt. Regeringen och myndigheternas möjlighet till styrning begränsas vid allmän jakt till att sätta mer allmänna ramar som t.ex. reglering av jakttider och användande av jaktmedel för att säkerställa det långsiktiga brukandet. Det finns även möjlighet att besluta om skydds jakt på myndighets initiativ om viltstammar genom sin storlek orsakar risk för omfattande skador eller trafikolyckor.

Värden från viltbruket

Värdet av den svenska älgjakten har bedömts uppgå till ungefär hälften av det totala jaktvärdet nationellt sett¹⁶. Under senare år har dock värdet av vildsvin som jaktbyte ökat och särskilt som en källa till viltkött. Genom vildsvinets höga reproduktion genererar det som regel god årlig avkastning. Rådjuret är genom sina täta stammar och mindre hemområden möjligt att jaga även för de jägare som har mindre marker. Kronhjort, och i synnerhet dovhjort, kan ge täta lokala stammar med stort utbyte men fördelar sig ojämnt i landskapet och dessutom med stor årstidsvariation.

Älgen och älgjakten är världsunik

Många svenskar har en stark relation till älgen. Den har en särskild plats bland de kulturella symboler som tillhör vårt land. Älgjakten i Sverige engagerar

¹³ 3 § jaktlagen.

¹⁴ 3 § förordningen (2009:1474) om viltförvaltningsdelegationer.

¹⁵ 4 § jaktlagen.

¹⁶ Naturvårdsverkets Rapport 6889.

årligen en kvarts miljon jägare i en kulturyttring som inte bara har gamla anor, den är också till viss del världsunik och det finns ett värde i att bevara den. Älgen är tillsammans med rådjuret också den art som har funnits i en obruten tidslinje sedan urminnes tider.

Älgjakten har en särställning i landet. Den är välorganiserad, decentraliserad och bygger på frivilligt engagemang. I Sverige hittar man jägare från alla samhällsskikt. Den svenska löshundsjakten är i ett internationellt perspektiv världsunik. De hundraser som används vid jakt har under lång tid avlats fram och tränats för att göra älgjakten effektiv. Hundar är även en tillgång för att söka efter vilt som påkörts i trafiken vilket därigenom minskar viltets lidande. Etiska avvägningar för hur jakten genomförs är centrala i den svenska jaktkulturen. Älgens förekomst innebär även betydande inkomster för markägare i form av jakträttsupplåtelser¹⁷, samtidigt som älgen orsakar skador på egendom.

Den förvaltningsstruktur som har byggts upp kring älgen banar även väg för förvaltningen av övrigt klövvilt och kan komma att vara avgörande för en kommande mer utvecklad flerartsförvaltning. Nationellt sett är älgen fortfarande den art som engagerar och håller samman klövviltsförvaltningen, även om dess betydelse har minskat som jaktbyte i vissa sydliga län i konkurrens med övrigt klövvilt. Naturvårdsverket bedömer att älgen även fortsatt kommer att ha en särställning gentemot annat vilt även om det samtidigt finns en risk att ett förändrat klimat kan komma att missgynna den i framtiden.

¹⁷ SOU 1990:60. Skada av vilt, sid. 89.